

**TILSHUNOSLIKDA MIFOLOGIK BIRLIKLARNING ILMIY-
NAZARIY TADQIQI**

Tursunova Shoxida Ganiyevna¹ E-mail: shokhidatg@gmail.com

Sarimsokov Xurshid Abdimalikovich², *Filologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori, (PhD) dotsent*

¹*Toshkent amaliy fanlar universiteti 1-bosqich magistranti*

¹*100149, Toshkent shahar, Gavhar ko'chasi, 1-uy*

²*Xorijiy til va adabiyoti kafedrasi mudiri, (PhD) dotsent*

²*100174, Toshkent shahar, Olmazor tumani, Universitet ko'chasi, 4-uy*

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqola tilshunoslikda mifologik birliklarning ilmiy-nazariy jihatdan o'rganilishini yoritishga bag'ishlangan. Mifologik birliklar xalq tafakkurining tarixiy-madaniy qatlamlarini o'zida aks ettiruvchi lingvistik vosita bo'lib, ularning shakllanishi, ma'no qatlamlari, ramziy xususiyatlari turli nazariy yondashuvlar asosida tahlil etiladi. Maqolada kognitiv lingvistika, semiotika, etimologiya va qiyosiy tilshunoslik nuqtai nazaridan bu birliklarning lingvistik funksiyalari ochib beriladi. Ingliz va o'zbek tillarida mavjud mifologik birliklar asosida solishtirma tahlillar keltirilib, ularning madaniy va stilistik ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, mifologik birliklar tilning estetik va kognitiv kuchini kuchaytiruvchi, madaniyatlararo tafakkurni ifodalovchi asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi.*

ANNOTATION: *This article is devoted to the scientific and theoretical study of mythological units in linguistics. Mythological units serve as linguistic elements that reflect the historical and cultural layers of national consciousness. Their formation, semantic layers, and symbolic features are analyzed through various theoretical approaches. The article explores the linguistic functions of these units from the perspectives of cognitive linguistics, semiotics, etymology, and comparative linguistics. Comparative analysis of mythological units in English and Uzbek is provided, highlighting their cultural and stylistic significance. According*

to the findings of the study, mythological units emerge as essential linguistic tools that enhance the aesthetic and cognitive potential of language and express intercultural worldviews.

АННОТАЦИЯ: Данная статья посвящена научно-теоретическому изучению мифологических единиц в лингвистике. Мифологические единицы представляют собой лингвистические средства, отражающие историко-культурные пласты народного мышления. Их формирование, смысловые уровни и символические особенности анализируются с использованием различных теоретических подходов. В статье раскрываются лингвистические функции этих единиц с точки зрения когнитивной лингвистики, семиотики, этимологии и сравнительного языкознания. Приведён сравнительный анализ мифологических единиц в английском и узбекском языках, выявляется их культурное и стилистическое значение. Результаты исследования показывают, что мифологические единицы являются важнейшими средствами языка, усиливающими его эстетический и когнитивный потенциал и выражающими межкультурное мировоззрение.

Kirish

Til jamiyat tafakkurining ifodasi sifatida o'z ichiga ko'plab tarixiy va madaniy izlarni oladi. Bu jihatdan mifologik birliklar tilshunoslikning muhim obyektlaridan biri hisoblanadi. Ular tilni chuqurroq anglash, qadimiy tafakkurni o'rganish, madaniyatlararo farqlarga ilmiy yondashish uchun qulay vositadir. Bugungi global muloqotlar asrida bu birliklarning lingvistik funksiyalarini aniqlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Mifologik birlik tushunchasi

Mifologik birliklar — bu qadimgi afsonalar, e'tiqodlar, xalq og'zaki ijodi asosida shakllangan va ramziy ma'nolarni o'zida jamlagan til birliklaridir. Ular odatda metaforik, assotsiativ va konnotativ xususiyatlarga ega bo'ladi. Bunday birliklar ko'pincha ma'lum bir obrazga asoslangan bo'lib, bu obrazlar orqali til ishoraviy va obrazli ma'no hosil qiladi. Masalan, “Zuhra yulduzi” sevgi va go'zallik

timsoli sifatida qadrlanadi. Ular frazeologik birliklar, atamalar, metaforalar va badiiy obrazlar shaklida namoyon bo'lishi mumkin. Mifologik birliklar xalq tafakkuri, urf-odatlar, e'tiqodlari bilan uzviy bog'liq holda shakllangan bo'lib, avloddan-avlodga og'zaki shaklda yetkazilib kelingan. Bu birliklar til tizimida xalqning tarixiy tajribasi va dunyoqarashini aks ettiradi. Mifologik birliklar — bu qadimgi afsonalar, e'tiqodlar, xalq og'zaki ijodi asosida shakllangan va ramziy ma'nolarni o'zida jamlagan til birliklaridir. Ular odatda metaforik, assotsiativ va konnotativ xususiyatlarga ega bo'ladi.

Kognitiv yondashuv

Kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan, tilshunoslar tilni inson tafakkurining mahsuli sifatida o'rganadilar. Mifologik birliklar esa inson ongidagi konseptual tuzilmalarni namoyon etadi. Masalan, ingliz tilidagi "Achilles' heel" ifodasi zaiflikni anglatib, qadimgi yunon mifologiyasiga borib taqaladi. O'zbek tilidagi "Anqav" esa mavjud bo'lmagan, ammo xalq ongida qudrat va sehr timsoli sifatida mavjud bo'lgan afsonaviy qushni anglatadi. Bunday birliklar orqali inson tafakkuri muayyan holatlarni umumlashtirib, ularni ramziy ma'noda ifodalaydi. Kognitiv yondashuv mifologik birliklarning inson miyasidagi kontseptual xaritaga qanday joylashishini ham tahlil qiladi. Mifologik birliklar ko'pincha prototipik tushunchalarga tayanadi va bu jihatdan ular konseptual metaforalarni ifodalaydi. Kognitiv lingvistika mifologik birliklarni inson idroki orqali shakllangan tushunchalar majmuasi sifatida ko'radi.

Semiotik tahlil

Semiotika fanida mifologik birliklar belgi (sign) sifatida o'rganiladi. Har bir mifologik obraz o'ziga xos semantik yuklamaga ega bo'lib, u ko'p hollarda universal timsollar (arxetiplar) bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, "Pandora qutisi" iborasi qadimgi yunon mifidan kelib chiqib, hozirgi zamon matnlarida "ochilganidan so'ng kutilmagan muammolar paydo bo'lishi" degan ma'noni bildiradi. Belgilar tizimi sifatida mifologik birliklar turli darajadagi ma'no qatlamlariga ega bo'lib, ular til foydalanuvchisi tomonidan kontekstga qarab talqin etiladi. Shuningdek, semiosfera

(madaniy belgilar maydoni) doirasida bu birliklar madaniy identitetni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Etimologik va qiyosiy tahlil

Etimologik tahlil yordamida mifologik birliklarning kelib chiqishi, qadimiy ildizlari va ularning semantik evolyutsiyasi aniqlanadi. Masalan, “Trojan horse” iborasi qadimgi Troya urushiga oid afsonaga tayanib, bugungi kunda “yashirin xavf” degan ma’noda ishlatiladi. O‘zbek tilidagi “Alpomish” obrazi esa xalq qahramonligini, vatanparvarlikni ifodalovchi mifologik birlik sifatida qadrlanadi. Qiyosiy tilshunoslik asosida ingliz va o‘zbek tillaridagi mifologik birliklar o‘rganilar ekan, ular orasidagi umumiylik va farqliliklar tahlil qilinadi. Masalan, ikkala tilda ham “yovuz kuch” ni ifodalashda maxluq yoki iblis obrazlari ishlatiladi, biroq ular turli timsollar (ingliz tilida “devil”, o‘zbek tilida “ifrit”) bilan bog‘liq bo‘ladi.

Diskursdagi roli

Mifologik birliklar nutqda estetik, emotsional va obrazli ifodaning kuchayishiga xizmat qiladi. Badiiy adabiyotda ular syujetning rivoji, obrazlarning chuqurlashuvi va muallif fikrining teran ifodalanishida ishlatiladi. Masalan, ingliz adabiyotida “Sisyphus’ labor” (bekorchi mehnat) iborasi ko‘p uchraydi. O‘zbek adabiyotida esa “Rustam” yoki “Zuhra yulduzi” obrazlari ishlatilgan holda madaniy kodlar beriladi. Publitsistik matnlarda esa mifologik birliklar ko‘pincha ironik va kinoyaviy maqsadlarda ishlatiladi. Diskursiv tahlil ularning kontekstga mos semantik o‘zgaruvchanligini ham ko‘rsatadi. Shuningdek, mifologik birliklar reklama, siyosiy chiqishlar, kinoda ham faol qo‘llanilib, ommaviy madaniyatning ajralmas qismiga aylangan.

Xulosa

Tilshunoslikda mifologik birliklarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, bu birliklar tilning nafaqat semantik, balki madaniy, psixologik va kognitiv qatlamlarini ochib beruvchi muhim vositalardir. Ular orqali til foydalanuvchisi qadimiy tasavvurlar, urf-odatlar va xalq ongidagi ramziy tushunchalar bilan tanishadi. Mifologik birliklar tilda estetik va assotsiativ imkoniyatlarni kengaytiradi, bu esa ularni badiiy va publitsistik nutqning ajralmas unsurlariga aylantiradi.

Ularning shakllanishida xalqning tarixiy tajribasi, diniy e'tiqodlari, urf-odatlari va madaniy qadriyatlari aks etadi. Shu bois, bu birliklar har bir millatning madaniy identitetini mustahkamlashda, ularning o'ziga xos dunyoqarashini ifodalashda alohida ahamiyatga ega. Kognitiv va semiotik yondashuvlar asosida ular tushunchaviy xaritalar va belgilar tizimi sifatida tahlil qilinadi. Etimologik jihatdan ularning kelib chiqishi va zamonaviy nutqdagi funksiyalari o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi.

Solishtirma tahlillar esa turli tillarda — xususan, ingliz va o'zbek tillarida — mifologik birliklarning o'xshashlik va tafovutlarini ko'rsatadi. Bu esa ularni tarjimashunoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya va lingvokulturologik tadqiqotlarda muhim obyektga aylantiradi.

Xulosa qilib aytganda, mifologik birliklar tilshunoslik fanining ko'p qatlamli va integrativ yo'nalishlarida muhim o'rin tutadi. Ularni chuqur tahlil qilish orqali tilning faqat grammatik va leksik emas, balki kognitiv, madaniy va semiotik aspektlarini ham o'rganish mumkin. Shuning uchun bu birliklarning tadqiqi nafaqat lingvistik, balki madaniy va ijtimoiy izlanishlar uchun ham dolzarb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. — Chicago: University of Chicago Press, 1980.
2. Barthes R. *Mythologies*. — Paris: Éditions du Seuil, 1957.
3. Eliade M. *Myth and Reality*. — New York: Harper & Row, 1963.
4. Tokarev S. A. *Mifologiya narodov mira*. — Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1987.
5. O'zbek milliy ensiklopediyasi. — Toshkent: 2007. 7-jild.
6. Mirzaeva M. "Mifologik obrazlarning lingvokulturologik tahlili." // Til va adabiyot. — 2022, №2.